

Ankara Üniversitesi

DİL VE TARİH COĞRAFYA

Fakültesi Dergisi

Cilt : XIV, Sayı: 1 - 2 Mart - Mayıs 1956

İ Ç İ N D E K İ L E R

- AYDIN SAYILI..... — Nasir-ud Din-i-Tusi ve Merâğa Rasathanesi (Farsça) (Sa. 1 - 13).
- AYDIN SAYILI..... — Khâzini'nin Rasat aletleri üzerindeki Risalesi (Sa. 15 - 17).
- AYDIN SAYILI..... — Al Khâzini's Treatise on astronomical instruments (Sa. 18 - 19).
- HANS FREYER..... — Vom Ursprung der griechischen Philosophie (Sa. 21-29)
- HANS FREYER..... — Yunan Felsefesinin menşei üzerine (Sa. 31 - 38).
- EMİN BİLGİÇ..... — Sumerce ve Akadca Borç Mukavele ve Senetlerini karakterlendiren Fiil Formülleri (Sa. 39 - 50).
- NUSRET HIZIR..... — Kavram İncelemeleri V. - Hakikat kavramı üzerine (Sa. 51 - 55).
- KEMAL ÇAÇDAŞ..... — Rtusamhara'dan altı Kıtâ (Sa. 57 - 61).
- KEMAL ÇAÇDAŞ..... — Six Stanzas from Rtusambhâra (Summary) (sa. 63).
- MUHADDERE N. ÜZERDİM..... — Lao-Tzû ve kitabı (Tao Tê Ching) hakkında yeni bir eser (Se. 63 - 71).
- HASİBE MAZIOĞLU..... — Fuzûlî'nin Farsça Divanı ile ilgili araştırmalar (Sa. 73 - 85).
- MUBAHAT TÜRKER..... — Yahyâ İbn 'Adî ve neçredilmemiş bir Risalesi (Sa. 87 - 102).
- ENVER Y. BOSTANCI..... — Türk erkek ve kız çocuklarında kol, üst kol, ön kol ve el büyümesi ile bedenin diğer kısımları arasındaki korrelasyonlar üzerinde bir araştırma (Sa. 103 - 149).
- ENVER Y. BOSTANCI..... — A research on the growth in arm, upper arm and forearm length, and hand length and width and the correlations of the four main parts of the body in turkish boys and girls from nine to sixteen (Şa. 151 - 175).
- ENVER Y. BOSTANCI..... — Yukarıki (Türkçe ve İngilizce) araştırmanın Bibliyografyası, Cetvelleri, Levhaları (Sa. 176 - 203).
- CEVAT R. GÜRSOY..... — Arzın şekli ve irtisamı hakkında (Sa. 205 - 223), Bibliyografya (Hans Reichenbach.- N. Hızır) (Sa. 225 - 227).

FUZÛLÎ'NİN FARSÇA DİVANİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Doç. Dr. HASİBE MAZIOĞLU

Fuzûlî divan edebiyatımızın büyük bir şairi olduğu kadar çeşitli ilim dallarında yazdığı eserleriyle de devrinin bir enkellektüeli ve âlimidir. Fuzûlî üzerindeki çalışmalar bir taraftan onun eserlerinin yeni baskılarını kütüphanelerimize kazandırırken diğer taraftan da kütüphanelerde yapılan araştırmalar şairin şimdiye kadar bilinmeyen yeni eserlerini ortaya çıkar-maktadır. Sayın Prof. Fahir İz'in Pakistan kütüphanelerinden birinde bulduğu Fuzûlî'nin bir nısbı onun lûgat üzerinde de çalıştığını ve ne kadar geniş bir coğrafî sahada tanınıp okunduğunu bir kere daha bize göstermektedir.

Biz de bu makalemizde Fuzûlî'nin Farsça Divanı ile ilgili, şimdiye kadar hiç tetkik edilmemiş iki yazma üzerinde duracağız. Bu yazmalardan birincisi İstanbul Lâleli Kütüphanesinde 1912 numarada Fuzûlî'nin Ley-lâ ve Mecnun mesnevisi adıyla kayıtlı olan yazmadır. İkincisi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde İ. Saib Ef. kitapları arasında No. 4123 da kayıtlı yazma bir mecmua içerisindeki Fuzûlî'nin Farsça Divanı'dır.

Lâleli Kütüphanesindeki yazmanın dış evsafi kısaca şudur:

Kitap ölçüsü: 15×24 cm.

Yazı ölçüsü 8×17 112 cm.

Cilt: Kırmızı meşin sırtlı, alt ve üst kapaklar kahverengi meşin, mık-lepli, kapaklar ile mıklep müzehhep şemseli ve zencirekli.

Kâğıt: Krem renginde ince âbâdî.

Yazı: İtinahî güzel bir talik.

Varak sayısı: 219.

Satır sayısı: 17.

Başlıklar: İlk sahifede tezhip var, diğer sahifeler yaldız cedvelli, başlıklar sürh.

İstinsah tarihi: H. 999.

İstinsah eden: Yok.

İstinsah yeri: Yok.

Nüshanın muhteviyatına gelince, Kütüphanenin fihristinde kayıtlı olduğu üzere sadece bir Leylâ ve Mecnun yazması olmayıp içerisinde Fuzûlî'nin şu eserleri de vardır:

Leylî vü Mecnun (v.2b-96a.)

Beng ü Bâde (v.2b-18a, kenarda)

Farsça Kasideler (v. 19a-80b, kenarda)

Rind ü Zâhid (v.81a-102b, kenarda)

Türkçe Divan: (v.97a-219b) ¹

Lâleli Kütüphanesindeki bu yazma fihristte Leylî vü Mecnun adıyla kayıtlı olduğundan dolayı şimdiye kadar dikkati çekmemiş olsa gerek. ² Oysa ki itinalı bir nüsha oluşu ve istinsah tarihi bakımından tek başına Leylî vü Mecnun yazması olarak da değerlidir.

Fuzûlî'nin hayatı ve eserleri üzerinde yapılan araştırmalar bakımından Lâleli Kütüphanesindeki bu yazmanın asıl önemi içerisinde şairimizin farsça kasidelerinin bulunuşudur. Henüz yazma halinde bulunan Farsça Divan nüshalarında kasideler yoktur. Başka şairlerin divanları içerisinde ve mecmualarda bulunup neşredilmiş olan kasidelerin sayısı ancak 13 tanedir. ³ Halbuki Lâleli Kütüphanesindeki bu yazmada Fuzûlî'nin 47 tane farsça kasidesi bir arada bulunmaktadır. Şimdiye kadar neşredilmiş olan 13 kasideden yalnız bir tanesi ⁴ ile bir terkib-i bend ⁵ bizim nüshamızda yoktur. Bu

¹ Bu nüsha içerisindeki Türkçe Divan'da mukaddime, gazellerin başında bulunup 137b-142a varaklar arasındadır. Kasideler divanın mukaddimesinden daha önce yazılmıştır. Türkçe Divan yazmaları içerisinde kasidelerin bulunduğu nüshalar mahduttur. Bu yüzden Lâleli Kütüphanesindeki bu Türkçe Divan nüshası kasidelerin çoğunu içine alması bakımından da önemlidir.

² Kütüphanelerimizde, içerisinde birden fazla eser bulunan yazmaların fihristlere ancak bir tanesinin adına göre kaydedilmiş olması veya sadece mecmua adıyla gösterilmesi yüzünden hâlâ bir çok eserlerin varlığından haberimiz yoktur. Bunlar zaman zaman karşımıza bir tesadüf eseri olarak çıkmaktadırlar. Modern kütüphanecilik usullerine göre bir an önce tasnif ve tertip edilmesini dilediğimiz kütüphanelerimizin eski defterlerinde çok defa yanlış kayıtlara da rastlanır. Bu yanlış kayıtlar yüzünden araştırmacıların bazan büyük ümitlere kapıldıkları olmuştur. Burada Fuzûlî ile ilgili olan bir yanlışla işaret edelim: Manisa Muradiye Kütüphanesinde 879 numarada Fuzulî'nin Şâh u Gedâ mesnevisi kayıtlıdır. 1946 yazında tetkik etmek üzere Ankara'ya kadar getirttiğimiz bu eser Taşlıcalı Yahyâ'nın Şâh u Gedâ'sı olup kütüphane defterine yanlış olarak kaydedilmiştir. Bilindiği gibi Fuzûlî'nin bu adda bir mesnevisinin olduğundan bahseden ilk kaynak Sâdıkî Tezki-residir. Fakat kütüphanelerimizde bugüne kadar bu esere rastlanmamıştır. Leningrad Asya Müzesi Kütüphanesindeki Fuzûlî külliyyatı içerisinde Şâh u Gedâ mesnevisinin de bulunduğu bilinmemekle beraber muhtelif teşebbüslere rağmen henüz bu 'eseri tetkik etmek fırsatı elde edilememiştir. (E. Berthels, ZKW, V, 39-71, Abdülkadir İnan, Fuzûlî'nin Arapça Divanı, Türk Dili Belleteni, Sayı 3-4 1940.)

³ Fuzûlî'nin Farsca kasidelerinden şimdiye kadar yayımlananlar şunlardır: Cafer Erkilîç, Enis-ül-kalb, İstanbul, 1944; K. Edip Ünsel (Kürkçoğlu), Fuzûlî'nin bilinmeyen bir farsça kasidesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi C.IV,S. 3, 1946; K. Edip Ünsel (Kürkçoğlu), Fuzûlî'nin bilinmeyen bir kaç şiiri Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi, C. V, S. 3, 1947; Hasibe Çatbaş (Mazıoğlu), Fuzûlî'nin Farsça bir kasidesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi C.IV,S.2. 1946; Prof. Ali N. Tarlan, Fuzûlî'nin bilinmeyen kasideleri, İst. Üniver. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Ed. Dergisi. C. III, S. 3-4, 30 Kasım 1948; aynı cilt, S.5-4, 31 Mart 1949; C. IV, s.3, 30 Haziran 1951.

⁴ K. Edip Ünsel (Kürkçüoğlu), Fuzulî'nin Bilinmeyen Bir Kaç Şiiri, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, CV, S. 3, 1946.

⁵ A. Gölpınarlı, Fuzulî'de Batınîliğe Temayül ve Basılmamış Şiirleri, Azerbaycan Yurt Bilgisi Mec. S. 8-9, 1936.

nüşhadaki kasideler arasında ayrıca iki kıta⁶ ile bir müseddes⁷ ve bir müsebba'⁸ vardır. Kanaatimize göre Lâleli nüshasındaki bu kasideler Farsça Divan'ın oldukça tam bir "kasaid kısmı"dır⁹.

Şimdi buraya Lâleli nüshasındaki kasidelerin yalnız matla'larını alıyoruz:

- 1 — V. 18a دلم درجیست اسرار سخن درهای غلطانش
فضای علم دریا فیض حق باران نیسانش¹⁰
- 2 - V. 22a-23b برانم که از دلبران برکنم دل
نه سهلست کار چنین اب سهل¹¹

⁶ Bu iki kıt'a,

در صدف صدق جناب متولی
کز رای منبرش عتبات منور
ای رای روشنت آینه گیتی نماست
هیچ رای نیست کز رای تو باشد در حجاب

beyitleriyle başlayan kıt'alardır ki Farsça Divan nüshalarında da vardır. (Tercümeleri için bak. Prof. Ali Nihat Tarlan, Fuzülî'nin Farsça Divan'ı "Tercemesi", İstanbul, 1950).

⁷ Yalnız Lâleli nüshasında bulunan bu müseddes 35a-36b varaklar arasında olup

من بلبل گشن آشنای

mısra'ı ile başlamaktadır.

⁸ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça yazmalar kısmında 1183 numarada kayıtlı olan mecmuada görülebilen tarafımızdan yayımlanmıştır. (Bak. not: 3).

⁹ Doç. Dr. A. Karahan, hususî kütüphanelerinde bulunan bir mecmuada Fuzülî'nin 30 tane kasidesinin bulunduğunu haber vermişti. (Dr. A. Karahan, Fuzülî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti, İstanbul, 1950, s. 243, 265, 266, 272-275, 276), Bu kasidelerden, bu güne kadar, ancak 8 tanesinin tam metni yayımlanmıştır. (Prof. Ali Nihat Tarlan, Fuzülî'nin Bilinmeyen Kasideleri, İst. Üniver. Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı der. c. III, S. 1-2, 30 Kasım 1948; aynı cilt, S. 3-4, 31 Mart 1949; c. IV, S. 3, 30 Haziran 1951.) Sayın Doç. Dr. Karahan'ın adı geçen eserinde Şairin hayatı ve eserleri dolayısıyla örnekler verdiği farsça kasidelerin hepsi Lâleli Kütüphanesinde bulduğumuz bu kasideler içerisinde vardır.

¹⁰ Bu kaside, 3. üncü notta işaret edildiği üzere Cafer Erkilic tarafından yayımlanan, Fuzülî'nin Enis-ül-kalb adlı kasidesidir. İran şairlerinden Hakanî'nin Bahr-ül-ebrâr adlı kasidesine naziredir. Bu kasideyi Fuzülî'den önce Husrev ile Câmî, Fuzülî'den sonra da Nef'î ile Yenişehirli Avni tanzir etmişlerdir (bak: Cafer Erkilic Enis-ül-kalb, İstanbul, 1944; F. Köprülü, Fuzülî hayatı ve eseri, İstanbul Yeni Şark Ktp. 1924; İslâm Ansik. Fuzülî maddesi).

Cafer Erkilic Edirne Selimiye Ktp. 1441 numarada kayıtlı mecmuadaki metni yayımlamış ve İstanbul Millet Ktp. Reşit Ef. 857 numaralı mecmuada ikinci bir nüshası daha bulunduğunu haber vermişti. Bizim nüshadaki Enis-ül-kalb kasidesinin beyit sayısı Cafer Erkilic'in yayımladığı metindeki kadar olup 134 beyittir. Enis-ül-kalb'in diğer bir nüshası da Leningrad Asya Müzezi Kütüphanesindeki Fuzülî Külliyyatı içerisinde.

¹¹ Fuzülî'nin bu matla'la başlayan bir kasidesi olduğunu Sam Mirza tezkiresinden de öğrenmekteyiz. Camî'ye nazire olarak yazılan bu kaside 3 üncü notta söylediğimiz gibi K. Edip Ünsel tarafından İst. Üniver. Kütüp. Nö: 1183 de kayıtlı mecmuadaki metinden yayımlanmıştır (Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Dergisi, C. IV, S. 3, 1946, s. 313-325).

- 3 - V. 23b-25a منم بیادیه¹² نیستی نهاده قدم
بحرف قید زکلك فنا کشیده رقم
- 4 - V. 25a-26b ای بقد و عارض و خط و لب آشوب جهان
سرو قد و لاله رخ ریحان خط و غنچه دهان
- 5 - V. 26b-27b گل آمد باز گلشن فکر لطفی از جنان دارد
زمین از سبزه¹³ نو خیز رنگ آسمان دارد
- 6 - V. 27b-29a هوای شمع رخت آتشم بجان انداخت
حدیث سوز نهادم بهر زبان انداخت
- 7 - 286 - 30 b شد از شکوفه چمن را لطافتی حاصل
نماند نامیه را از خزان گره در دل
- 8 - V. 29a-30a بسان چنگک بصد پرده می نهفتم راز
فغان که ناله بی اختیار شد غماز
- 9 - V. 30a-31a بتحریرک هوا برک رزان در باغ ریزان شد
بهر سو صفحه¹³ بهر خط سبزه زر افشان شد
- 10 - V. 31b-33a سپیده دم که شد از اختلاط لیل و نهار
ره مخالطه¹³ میش گریک را دشوار
- 11 - V. 33a-34a سرم فدای تو ای خامه¹³ خجسته خصال
غزال مشگک فشان طایر معنبر بال
- 12 - V. 34b-35a ای دل از غم مفکن رخنه بدیوار امل
صبرکن کآخر هر کار بهست از اول
- 13 - V. 35b-37 نیست اهل درد را جز در گهت دار الشفا¹³
بیدوا دردی کزین درگه نمی یابد دوا
- 14 - V. 37b-38b منم ندیده ز ابنای روزگار وفا
ولی کشیده زهر یک هزار گونه جفا

¹² İst. Üniver. Kütüp. No: 1183 de kayıtlı mecmuuda bulunarak tarafımızdan yayımlanan kaside budur (bak. S. not. 3).

¹³ Fuzûlî Külliyyatı, Yeni Şarlı Ktp. yayını İstanbul, 1924, S. 73-74.

- 15 - V. 38b-39b نو بهار ست جهان رونق دیگر دارد
باغ را شمع رخ لاله منور دارد
- 16 - V. 39b-40a مردم این ملک را حق نعمتی از غیب داد
شکر این نعمت بیاید کرد تا گردد زیاد
- 17 - V. 40a-40b باز این لطف چه لطف است که در طبع هواست
وین چه فیض فرح افزاست که در سیر صباست
- 18 - V. 40b-42a بگشاده گوش تجربه و چشم امتحان
کردم چو عزم سیر درین تیره خاکدان
- 19 - V. 42a-42b باز شد غالیه سا عطر نسیم سحری
کرد در صحن چمن شاهد گل پرده دری¹⁴
- 20 - V. 43b-44b کشید شاهد گل را صبا ز چهره نقاب
نقاب روی زمین گشت سبزه سیراب
- 21 - 45a-45b خیز ساقی که بهار انجمن برم آراست
ز چمن بوی گل و ناله بلبل برخاست
- 22 - V. 45b-46b ای دل کدام قوم بملکی در آمده
کان قوم را همیشه نتیجه سر آمده
- 23 - V. 46b-48b مایم درد پرور دنیای بی وفا
با درد کرده خوشده مستغنی ازدوا
- 24 - V. 48b-50b مدار هفته دوران که نفع او ضررست
نه گنج هفت درست اردهای هفت سرست¹⁵
- 25 - V. 50b-52a در آرزوی ناوک او مردم ای کمان
سستی مکن سوی من از ناوکی رسان¹⁶
- 26 - V. 52a-53b منم افتاده چو پرکار بسر گردانی
متصل از حرکات فلک چو گانی¹⁷

¹⁴ K. Edip Kürkcüoğlu, Fuzûlî'nin bilinmiyen bir kaç şiiri, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. V, S. 3, 1947.

¹⁵ Bu kasidenin diğer bir nüshasını da Millet Ktp. 1670 numaralı mecmua bulduk.

¹⁶ Prof. Ali N. Tarlan, Fuzûlî'nin bilinmiyen kasideleri I, Türk Dili ve Ed. Dergisi, C. III, S. 1-2, s. 193 - 196.

¹⁷ Prof. Ali N. Tarlan, aynı dergi, C. III, S. 1-2, s. 200 - 202.

- 27 - V. 53b-54b سجدهٔ خاک نجف مرغوب اهل عالمست
چون نباشد سجده گه جایی که خاکش آدمست¹⁸
- 28 - V. 54b-55b دلی دارم پراز خون چون صراحی از غم عالم
حریق کویکه پیش او دلی خالی کنم از غم¹⁹
- 29 - V. 55b-56b هر کرا از لوح دل نقش تعلق زایل است
متصل نقش جمال دوست بر لوح دلست²⁰
- 30 - V. 56b-58a دلا تا کی چنین در قید آن زلف دوتا باشم
اسیر دام محنت بستهٔ دام بلا باشم²¹
- 31 - V. 58a-58b یامن علت بترتبه رتبهٔ النجف
تو در شاهواری و خاک نجف صدف²²
- 32 - V. 58b-61a سپیده دم زمی لعل جوی جام بلور
خواص کوثر کاس و مزاجها کافور²³
- 33 - V. 61a-63a زبان خوشست که توحید حق کند به بیان
اگر چنان نبود در دهان مباد زبان
- 34 - V. 63b-65a سحرکه عامل دین را فزود رونق کار
فکند بیم هوا لرزه در تن اشجار
- 35 - V. 66a-67b خیز ای ناقهٔ دوران روش و گردون تن
که چو بدرت کف پا هست هلاکت گردن
- 36 - V. 67b-68b طاعتی کان در حقیقت موجب قرب خداست
طوف خاک در گه مظلوم دشت کربلاست
- 37 - V. 68b-70a زهی دمدام بیوی زلفت مذاق من خوش دماغ من تر
مرا زمانی مباد بیرون خیالت از دل هوایت از سر
- 38 - V. 70a-71a رسید عیدکه عقد ملال بگشاید
در فرح بکلید هلال بگشاید

¹⁸ Ayni dergi, C. III. S. 1-2, s. 205-207.

¹⁹ Ayni dergi, C. III. S. 3-4, s. 411-413.

²⁰ Ayni dergi, C. III. S. 3-4 s. 415-416.

²¹ Ayni dergi, C. III. S. 3-4, s. 419-421.

²² Ayni dergi, C. IV, S. 3. 424-426.

²³ Ayni dergi, C. IV. S. 3, s. 257-260.

göre bu nüsha, H. 1042 de Diyarbakır'da Muahmmmed Kasım-el-Askerî tarafından yazılmıştır. Ketebe şöyledir:

قد وقوع الفراغ من تحرير هذا الديوان في اوائل شهر شوال المكرم من شهر سنة
اثنين و اربعين والف وانا الفقير سيد محمد القاسم العسكري بابالت ديار بكر عني عنه

Bu nüsha içerisinde, Türkçe Divan'ın matbu nüshalarında bulunmayan gazeller bulunmakla beraber bazı gazeller eksiktir.

Nişancı Paşa Mektubu: 97a-97a varaklar arasında, Türkçe Divan'dan hemen sonra gelmektedir. Mektubu istinsah edenin kim olduğu kayıtlı olmamakla beraber yazısından Türkçe Divanı istinsah eden kâtip tarafından yazıldığı tahmin olunmaktadır. Mektubun başlığı şöyledir: Mektûb-i belâgat-üslûb-i Mevlânâ Fuzûlî-i Bağdâdî be-hizmet-i Hazret-i Nişancı Pâşâ hafazallahu Teâlâ mimmâ yuhâfu ve yuhşâ .²⁴

Farsça Divan: 130a-195a varaklar arasındadır. Fuzûlî'nin Farsça Divan'ının yazmaları mahdut olup bizim kütüphanelerimizdeki şimdilik bilinen nüshalar Manisa Muradiye Kütüphanesi no: 2668 de, Fatih Millet Kütüphanesi Carullah Ef. kısmı no: 1670 de, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça yazmalar kısmı no:883 de kayıtlı bulunan nüshalardır.²⁵ İsmail Saib Efendi kitapları arasında rastladığımız yazma bu Fuzûlî'nin Farsça Divan'ının dördüncü nüshası olmuş oluyor²⁶. Öbür nüshalarda olduğu gibi bunda da kasideler yoktur. Divan mukaddimesinden²⁷ sonra gazeller, "Sakinâme" başlığı altında 10 beyitlik kısa bir mesnevî²⁸, Terkib-i

²⁴ Bu mektup şu üç nüsha karşılaştırılmak suretiyle Dr. A. Karahan tarafından yayımlanmıştır:

Veliyüddin Ef. No: 2735, v. 28a-30a.

Murat Molla Lala İsmail Ef. No: 472.

Külliyat-i Fuzûlî, Yeni Şark Ktp. yayını, İstanbul, 1924. (Bak. Dr. A. Karahan, Fuzûlî'nin Mektupları, İstanbul, 1948 s. 31-38). Şikâyetnâme yazmalarının azhğını göz önünde bulundurarak bu mecmuadaki nüshayı da önemli saymaktayız.

²⁵ Farsça Divan'ın British Museum'da da eksik bir yazması vardır (Rieu, Catal. V. II, P. 659, add. 7785).

²⁶ Fuzûlî'nin ölümünün 400 üncü yıldönümü münasebetiyle yayımlanmak üzere baskıya verdiğimiz Farsça Divan'ın önsözünde bu yazmalar üzerinde daha etraflı olarak durduk.

²⁷ Farsça Divan Mukaddimesi, Fuzûlî'nin şiir anlayışı ile biyografisine ait bilgiyi ihtiva etmesi bakımından Türkçe Divan Mukaddimesi'nden daha önemlidir. Bu mukaddime Farsça Divan nüshalarından Üniversite Kütüphanesi nüshası, Millet Kütüphanesi nüshası ve İ. Saib Ef. nüshasında vardır. Ankara Millî Eğitim Bakanlığı Genel Kütüphanesinde 101 numarada kayıtlı H. 984 Kerbelâ'da yazılan Türkçe Fuzûlî divanının kenarlarında da vardır. Bu mukaddime Faik Reşat Bey tarafından tek bir yazmadan alınarak yanlış ve eksik bir şekilde bastırılmıştır. (Faik Reşat, Fuzûlî'nin Gayri Matbu Eş'arı, İstanbul, 1314). Süleyman Nazif, Fuzûlî adlı eserinde bu mukaddimedden bazı pasajlar almıştır. (Süleyman Nazif, Fuzûlî, İstanbul, 1925).

²⁸ Bu küçük mesnevî parçası Millet nüshası ile Ankara Millî Eğitim Bakanlığı Genel Kitaplığında nüshada Divan mukaddimesinin sonundadır. Şairin mukaddimedden sonra bu ufak mesneviyi yazarak divandaki şiirlere başladığı bu mesnevinin mânasından anlaşılmaktadır.

bend, kıt'alar, Sakinâme²⁹ ve rubailer gelmektedir Divanın sonunda Hicretin 1032 yılında Zilhiccenin başlarında Muhammed Yekpây adında bir kâtip tarafından istinsah edildiğini gösteren şu kayıt vardır:

سوده محمد یكپای ستمدیده غفرالله ذنوبه و ستر عیوبه آمین بمحمد وآله اجمعین

Fuzûlî'nin eserlerinden, yukarıda adlarını saydığımız, Türkçe ve Farsça Divan'ı ile Şikâyetname'nin bulunduğu bu mecmua edebiyat tarihi bakımından çok zengin malzemeyi içine almaktadır. Mecmuada yazarı belli olmıyan şiirler dışında 5 tanesi tam divan olmak üzere 136 şairin şiirleri vardır. Mecmuada bulunan beş divandan Fuzûlî'ye ait olanlarını yukarıda gördük. Diğerleri Bâkî Divanı (V.4b-48b), Emrî Divanı (v.4b-48b kenarda), Âlî Divanıdır (v.262b-364a).

Mecmuada, ayrıca 4 mensur risale vardır. Bu risaleler şunlardır:

Cevahirnâme (v.205b-216b): Eskilerin "ahcâr-ı semîne" dedikleri elmas, zümrüt, yakut gibi kıymetli taşların hassalarından bahseden farsça bir risaledir. Sonunda H. 1042 istinsah tarihi vardır.

Veysi'nin Habnâme'si (v.218b-233a).

"Sûret-i da'vâ-yi rûh maa İblis-i pür telbîs der şeh-i vücûd" başlıklı türkçe bir risale (233a-237a).

Musikiye dair sonu eksik bir risale (238a-244b).

Mecmua tarih araştırmaları bakımından da önemlidir. Bir çok varaklarda tarihî kayıtlar vardır. Bunlar cülus, fetih, nasb, azl, ölüm v.b. gibi tarihlerdir. Bilhassa 101b-104a varaklar arasında, Sultan Orhan'dan I. inci Sultan İbrahim'e kadar her padişah devrinde, alınan yerlere ait fetih tarihleriyle nasb ve azil tarihleri bir araya toplanmıştır. 100b-101a varaklar arasında Sultan Osman'dan IV.üncü Sultan Murad'a kadar gelen padişahların yalnız cülus tarihlerini birer beyitle gösteren bir Tarih-i Âli-i Osman ile 245b-248a varaklar arasında Solakzade Mehmed Hemdemî'nin tarihinin başına koyduğu 92 beyitlik Tarih-i Âl-i Osman vardır. Mecmuanın 4a varakında Neylî ile Feyzî'nin, III. Sultan Ahmed'in Tebriz'i alış üzerine düşürdükleri manzum tarihler mecmuaya sonradan ilâve edilmiştir.

Edebiyat tarihi bakımından çok önemli olan bu mecmuadaki şairlerin isimleriyle şiirlerinin hangi varaklarda bulunduğunu burada, makalemizin sonunda göstermeyi faydalı bulduk:

Abdullah Ef. : v. 401a.

Ahdî: v. 107b.

Ahmet Kadı : v. 106a.

Ahmet Paşa : v. 98b, 107a, 110a-111a.

²⁹ Sakiname, Farsça Divan nüshalarının hepsinde vardır. Fuzûlî Külliyyatı baskısına da alınmıştır. Sakinâme'nin tercemesi için adı geçen Divan Tercemesi, s. 206-229 a bak.

Aklî: v. 124b, 365a, 390a, 391a, 430b, 440a.

Âlî (آلى): v. 365b, 395b.

Âlî (على): v. 119b, 259a, 260, 262b, 364b, 432b, 437a, 442a.

Ali (على): Çelebi, v. 400a.

Altı parmak, şeyh: V. 431a.

Ârifi: v. 98a.

Arşî-i âmidî: v. 395a.

Aşkî: v. 107b.

Atâyî: v. 392a, 440b.

Âzerî: v. 432b, 433a.

Bâkî: v. 4b-48b, 100a, 107b, 116b-117a, 433b, 434b, 438a, 449a.

Basirî: v. 431b.

Behiştî: v. 433b, 438a, 453b.

Bekayî: v. 265a.

Beyânî: v. 122b, 428b, 460b-461a.

Bidârî: v. 98b.

Cûhî: v. 434b.

Derûnî: v. 401a.

Derviş Ağa: v. 433b, 448a.

Dürri: v. 454b.

Ehlî: v. 446b.

Emirî: 112a, 112b, 113a, 120b, 121a-121b, 122a, 122b, 123a.

Emri al-Hüseynî: 121a.

Emrî: v. 4b-98b, 107a-121b, 401a, 401b, 444a, 462b, 465b.

Fâtihi: v. 122a.

Fazlî: v. 108b, 108b.

Fedâî: v. 107b, 123ba.

Fevrî: v. 449a.

Feyzî: v. 389a, 391b.

Figânî: v. 99b, 367b-368b, 369a-371a, 379b-381b.

Fuzûlî: v. 50b-95b, 96a-97b, 98a, 126b-195a.

Garîbî: 105b.

Gedâyî: v. 400a. Gubarî: v. 400a.

Gubârî: v. 400a.

Habîbî: v. 114a.

Hâdî-i Bağdadî: v. 430b, 440b.

Hâfiz Ahmet Paşa: v. 123a.

Hâletî: v. 124b, 386a, 387b, 406a-407b, 408a, 417b-418a, 435b-436b, 439a-441a, 449b, 463a.

Hamdî: v. 395a.

Hasan: v. 446a.

Hâtemî: v. 105a.

- Hâverî: v. 125a.
 Hâyâlî: 99b, 108a, 389a, 389b, 393b, 401b, 457a, 465b.
 Hayretî: v. 106b, 108a.
 Hicâzî: v. 391a, 391b, 394a, 407b.
 Hicrî: v. 105b.
 Hilmî: v. 112b.
 Hudâî: v. 105a-105b, 390a-391b, 392b, 393a.
 Hulkî: v. 123b.
 Hurrem Paşa: 98b.
 Husrev: v. 401b.
 İshak: v. 98a, 120b, 445b.
 İlmî: v. 441a, 462a.
 Kabûlî: v. 125a, 396a, 400a, 400b, 402a, 402b-403a, 418b, 432a, 434b,
 437a, 438a, 447a-447b, 461-462.
 Kadrî: v. 365a.
 Kâmî: v. 389a.
 Kemal Paşa Zade: v. 99b.
 Kenan Paşa: v. 106a.
 Keşfî: v. 446b.
 Kevserî Çelebi: v. 105b.
 Lâmiî: v. 125a.
 Lâtîfî: v. 98b.
 Mahfî: v. 402a.
 Makalî: v. 113, 124a, 124b, 365b, 382a, 385b, 461a.
 Medhî: v. 257b.
 Mesihî: v. 401b, 464a.
 Misâlî: v. 107b, 393a, 462b.
 Meşâmî: v. 258a.
 Muhibbî: v. 463b.
 Muhitî: v. 116a, 124a-124b, 432a.
 Muhyî: v. 112a, 117a-119a, 119b, 120a.
 Mantıkî: v. 435b.
 Murâdî (Sultan Murad): v. 105a, 112b.
 Nâdirî: v. 366a-367b, 368b-369a, 375b, 376a, 379b, 431a.
 Nâmî: v. 107b, 112b.
 Nâtikî: v. 433a.
 Necâtî: v. 98a, 98b, 107b, 124a, 125a, 432a, 463b, 465b.
 Nef'î: v. 108b, 418a, 432b, 438b, 459b, 460b.
 Neşâtî: v. 113b, 115a.
 Nev'î: v. 98a, 10-b, 107a, 111a-111b, 394a, 400a, 402a, 402b, 432a,
 437a, 438b-439a, 448a, 450b-451a, 455b-456a-456b, 462b, 464b-465a.
 Neylî: v. 4a.
 Nevâî: v. 113a.
 Niyâzî: v. 393b, 464a.

Nûrî: v. 98a.

Ömri: v. 395b (?), 418a, 446b.

Rahmî: v. 256b, 257a, 391a, 392a, 395b, 451a, 464a, 464b, 465a-465b.

Ref'î: 107b, 116a.

Revânî: v. 446a.

Revnak (Kadı): v. 106a.

Re'yî: v. 107b.

Riyâzî: v. 393b.

Rızâyî: v. 418b.

Rûhî: v. 107b, 249a-253a, 254a-256a, 256b-257b, 365b, 396b-399b, 401a, 403a, 405b, 409a, 418a, 420a-428a-429a-430b, 431b, 432b, 433b, 434b, 435a, 436b, 437a, 437b-438a, 440a, 440b, 441a, 441b-4421, 442b, 446b, 447a, 448a, 448b, 449b, 454b, 457b-458b, 462b, 463a, 465b.

Sabâhî: v. 445b-446a.

Sahûbî: v. 390, 393a, 356a.

Sâdk: v. 124b, 463b.

Safâyî: v. 394a.

Sâfî (Hasan Beğ Zade): v. 106a.

Sâ'î: v. 394a-395a, 402b, 447b, 451b, 552b, 453a, 454b-455b, 456b-457a,

Sâilî: v. 99b.

Sâlik: v. 113a-113b, 114a 114b-115a, 115b-116a, 116a-120a, 120a, 124a

Sebzî: v. 387a, 387b.

Selikî: v. 98a.

Semâî: v. 390b, 460b.

Sem'î: v. 386b-387a.

Seyyid Ferruh: v. 100a.

Sırrî: v. 108b, 124b, 375b, 375a, 401a, 441a.

Süheylî: v. 395a.

Süleyman Çelebi İbni Mirza Ef.: v. 122a.

Sun'î: v. 99a.

Sûzî: v. 98a.

Sünnî: v. 394a.

Şem'î: v. 98a, 98b, 401b.

Şemsî: v. 446b, 463b.

Şerîfî: 449a.

Tab'î: v. 431a.

Tarzî: v. 375b, 389b, 434b.

Tiğî-i Edirnevî: v. 256a-257b, 389b, 402b.

Ubeydî: v. 108b, 462a.

Ulvî: v. 109b, 110a, 401a, 402a, 402b, 418a, 428b, 418a, 428b, 428b-429a, 430b-431a, 433a, 434a, 435a, 436a, 444a, 447a, 449b-450b, 451a 452b-453b.

Ümîdî: v. 390a, 448b, 365a.

Vahdetî: v. 389b-390a, 390b-391a, 392a, 402a.

Vasfî: v. 99b.

Vechî: v. 393b, 448a, 461a.

Vehbî: v. 431b.

Veysî: v. 196a-205b, 253b, 371b, 375a, 392a, 395b, 417b, 418a,
431a 435a.

Vifâkî v. 122b.

Vücûdî: v. 258b.

Yahyâ: v. 408a, 408a, 409a, 409a-417b, 418b, 419a, 419b-420a.
434a, 438a, 441a, 444b, 445b.

Za'fî: v. 119b.

Zâtî: v. 124a, 401b, 445b.

Zihnî: v. 114b, 388a-389a, 389b, 391b, 394b 418b, 437a, 440b, 443a
443a 446b.

Zuhûrî: v. 116a, 391a, 407b, 419a.
